

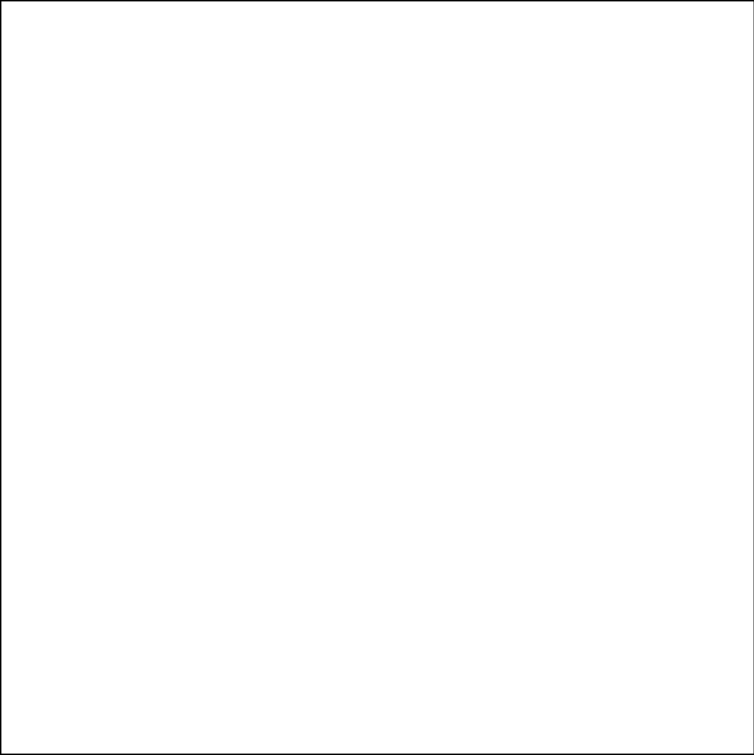
Lindiyala nizona li bata lilato

 Kandume Ruusa, Sennobia-Charon Katjiuongua, Eliaser Nghitewa

 Jamanovandu Urike

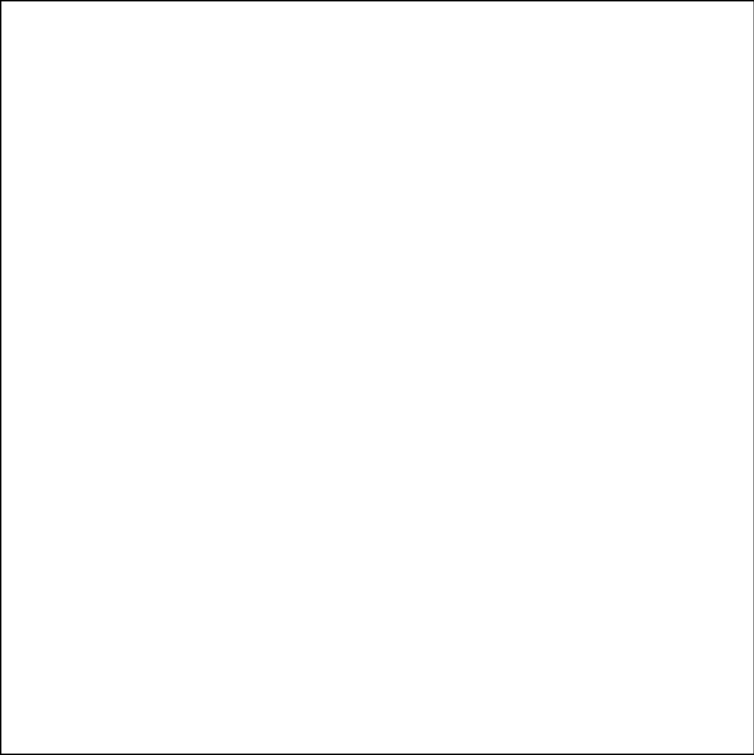
 5

 SiLozi `loz-na`

Zazi ni zazi kakusasana Hilifa u zuhanga kapili kulukisa mukushuko wa boma he. Ba kulile hahulu mazazinyana a felile mi Hilifa na ituta kubabalela boma he ni yena muñi. Kanako ye ne ba kula hahulu boma he kuli mane ne ba sa koni kuzuha na tumbulanga mulilo kubilisa mezi kueza tii. Na isanga tii kuboma he ni kuapeha palica ya mukushuko. Fokuñwi boma he ne ba palelwa kuca bakeñisa kufokola ni kutokwa maata. Hilifa na sa ikutwi hande bakeñisa boma he. Bondata he ne ba timezi lilimo zepeli ze felile, mi cwale ni bona boma he ba kula hahulu. Ki ba basisani hahulu bakeñisa kuota, inge mo ne ba inezi bondata he.

Zazi le liñwi kakusasana a buza boma he, “Ima, mu katazwa ki ñi? Mu ta ikutwa lili hande? Ha mu sa apeha mazazi a. Hamu koni kusebeza mwamasimu kapa kukenisa mwalapa. Hamusa ni lukisezanga lico za kuyo ca musihali, kapa kutapisa yunifomu ya ka...” “Hilifa, mwana ka wa mushimani, u na ni lilimo ze ketalizoho ka zene feela kono u kona kunibabalela hande.” A talimela mushimani ya sa fokolo a nze a komokile kuli u ta mu bulelela lika mañi. Kana ki kuli u ta utwisisa? “Ni kula hahulu. Na sepa u se u utwile kaza butuku bobubizwa AIDS. Ni na ni butuku bo,” a mu bulelela. Hilifa a kuza mizuzunyana. “Kana ki kuli taba yeo i talusa kuli ni mina mu ta timela inge bondate?” “Ha kuna kalafo ya AIDS.”

Hilifa a liba kwasikolo a li mwamihupulo. Na si ka kena mwalingambolo ni lipapali za balikani ba hae ha ne ba nze bazamaya cwalo. “Se sifosahezi ki sikamañi?” ba mu buza. Kono Hilifa na si ka alaba, manzwi a boma he nanza bulela mwalizebe za hae. “Ha kuna kalafo. Ha kuna kalafo.” U ta ipabalela kanzila ye cwañi haiba boma he ba timela, a bilaela. U ta pila ni kuina kakai? U ta fumana kakai masheleñi a kuleka lico?

Hilifa a ina fatafule ya hae. A hatisa kamunwana wa hae fahalimu a lisupo ni mifanunuti ye fakota ye sesupezi fa inzi, “Ha kuna kalafo. Ha kuna kalafo.” “Hilifa? Hilifa, mane u inzi ni luna?” Hilifa a inuka. Mufumahali Nelao na mu yemelezi. “Yema Hilifa! Puzo ya ka ne li ifi?” Hilifa a talimela fafasi famautu a hae. “Ha u na kufumana kalabo fafasi fo talimezi!” a bulela. Magano, bulelela Hilifa kalabo.” Hilifa na ikutwile maswe maswabi, Mufumahali Nelao a li kuba asa mu tabelezi cwalo mwamazazi a felile.

Hilifa a nyanda ona cwalo mwahal'a nako ya kakusasana. Kanako ya kuikatulusa a ina feela mwakilasi. "Ni utwa butuku mwamba," a puma balikani ba hae. Ne si buhata luli, na ikutwa kukula, mi mihupulo ya hae ne i zezela mwatoho ya hae inge muka ye nyemile. Mufumahali Nelao a mu lisa a nze a kuzize. A mu buza kuli ki sika mañi se sifosahalile. "Ha kuna," a alaba. Lizebe za Mufumahali Nelao a utwa mukatalo ni lipilaelo mwalinzwi la hae. Meeto a hae na boni sabo ya na lika katata kupata.

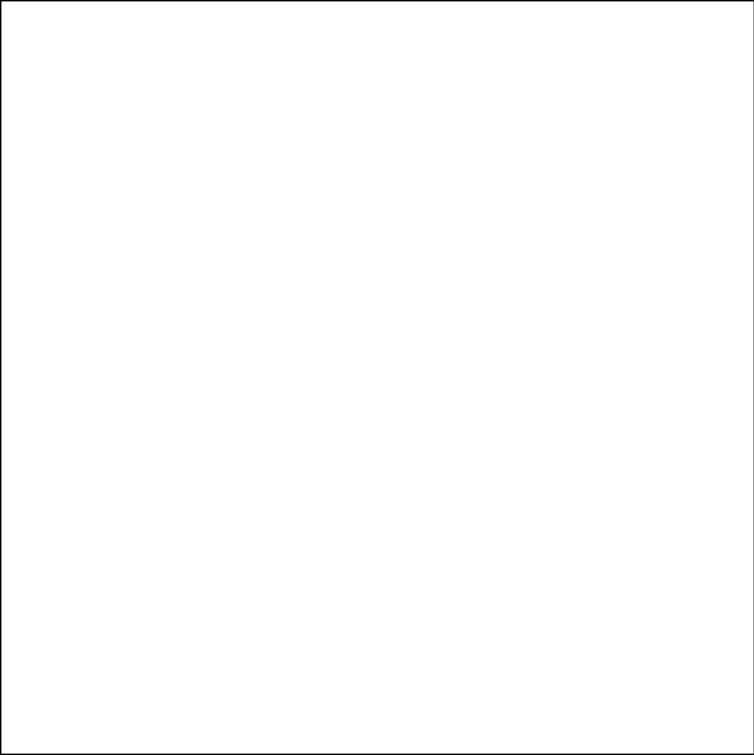
Hilifa ha na lika kusebeza lipalo za hae, linombolo ne li kopakopani ni kutulaka mwatoho ya hae. Na sa koni kuliyemisa nako ye telele kuli a li bale. A palelwa ni kusiya. Mwasibaka sa zona a hupula boma he. Minwana ya hae ya kala kuswanisa mihupulo ya hae. A swanisa boma he mwabulobalo bwa bona. A iswanisa yena muñi a nze a yemi kwatuko a libita la boma he. "Mamonita ba lipalo, mu nge libuka za lipalo kamukana," ku bulela Mufumahali Nelao. Kapili Hilifa a bona za swanysize mwabuka ya hae mi a lika kupazula likepe, kono ne se ku si na sibaka. Monita a isa buka ya hae kuMufumahali Nelao.

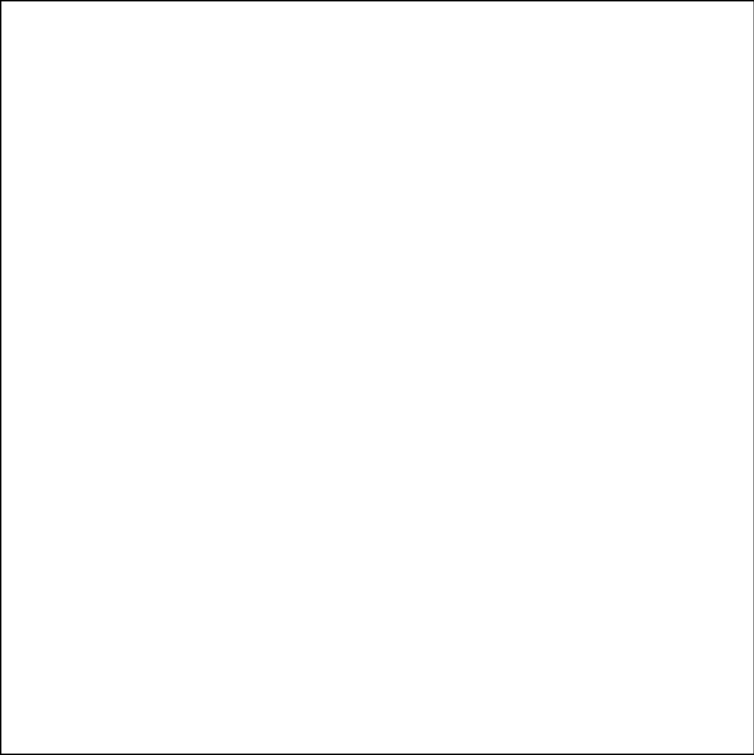
Mufumahali Nelao a talima za na swanisize Hilifa. Kanako yene ba ya banana kwahae a biza, “Taha kwanu Hilifa. Ni bata kubulela kuwena.” “Ki sika mañi se sifosahezi?” a mu buza kakuiketa. “Boma ba kula. Ba ni bulelezi kuli bana ni AIDS. Kana ki kuli ba ta shwa?” “Ha ni zibi Hilifa, kono ba kula luli haiba ba na ni AIDS. Ha kuna kalafo.” Manzwi ao hape, “Ha kuna kalafo. Ha kuna kalafo.” Hilifa a kala kulila. “Zamaya kwahae, Hilifa,” a bulela. “Ni ka taha ni to lekula bomaho.”

Hilifa a liba kwahae mi ayo fumana bomahe ba nze ba sweli kulukisa za lico za musihali. “Ni ku apehezi kacenu, Hilifa, kono onafa ni katezi maswe. U tokomele simu ya muloho mi uise matamakisi a likani kwasintolo. Ba ta yo lu lekiseza ona.” Kasamulaho a lico za musihali Hilifa a liba kwamumbeta wa miloho. A talima mibala ye kanya ya miloho, bufubelu bobukanya bwa matamakisi ni mbilimbili, manawa a matelele a matala ni sipinaci sa butala bobunsu, matali a matala a ngulu ni mbonyi ye telele ya gauda. A selaela mumbeta ni kunga saka ye tezi matamakisi a mafubelu a buzwise kuisa kwasintolo. “Ki sika mañi se sita ezahala kwasimu ya bona ya miloho haiba bomahe ba timela?” a ikupula.

Mufumahali Nelao a to fita nakonyana feela kuzwa fa fundukela Hilifa. A nga nako ye telele a nze a bulela kubom'a he Hilifa. A ba buza, "Musali muhulu Ndapanda, mane mu sweli kunwa milyani ya AIDS?" "Kasamulaho a muunaka sa timezi ne ni ikutwile hahulu maswabi kuya kuñaka," a bulelela Mufumahali Nelao. "Neninze ni hupula kuli nenisika yambula. Ha ni kala kukula ni kuliba kuñaka, a yo ni bulelela kuli ni lyehile. Mulyani hausa kona kunitusa." Mufumahali Nelao a bulelela Musali muhulu Ndapanda sa swanela kueza kutusa Hilifa.

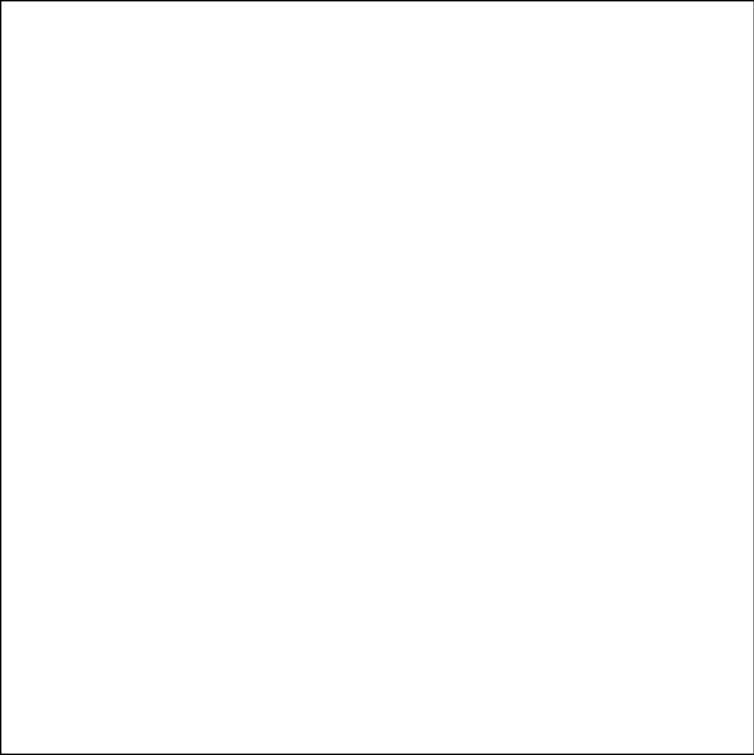
Hilifa ha tile kwahae boma he ba mu kupa, “Hilifa mwana ke. Ni bata kuzamazamaya ni wena hanyinyani. Ha ku ni tuse?” Hilifa a nga mwambo wa boma he mi ba tiyela kuyena. Bazamaya kuliba ko kumela likota za muhoto ze telele. Ba mu buza, “Kana u sa hupula hanemu bapala mbola ni mwana banyani ba bondata ho Kunuu? No kile wa lahela mbola mwakota mi ya kakatela mwamiutwa. Bondataho ba fanaunwa ki miutwa kulika kukupahululela yona.”

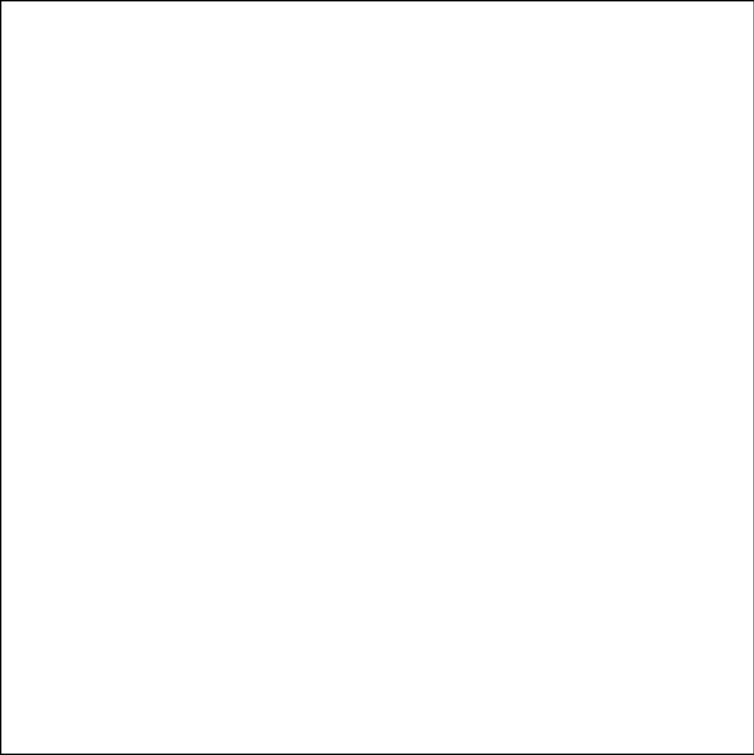
“Bona, sibumbu sa muzuzunyani ki sani. Zamaya uyo sela hanyinyani u ise kwahae.” Hilifa hana sweli kusela namulomolomo ya munati, bomahe bali, “Kana usa hupula inge u sa li mwanana ha no kile wa mizeleza namulomolomo ni litoze za teñi. Ne u si ka ya kwalibala sunda mutumbi!” “Eeni, mba yaka ne i utwa hahulu butuku,” kwa hupula Hilifa anze a seha.

Haba fitile kwahae, boma he Hilifa ne ba katezi hahulu. Hilifa a eza tii. Musali muhulu Ndapanda a nga kapokisi mwatas'a mumbeta wa hae. "Hilifa, nto ye ki ya hao. Mwapokisi ye kuna ni lika ze ta ku hupulisa ko zwa."

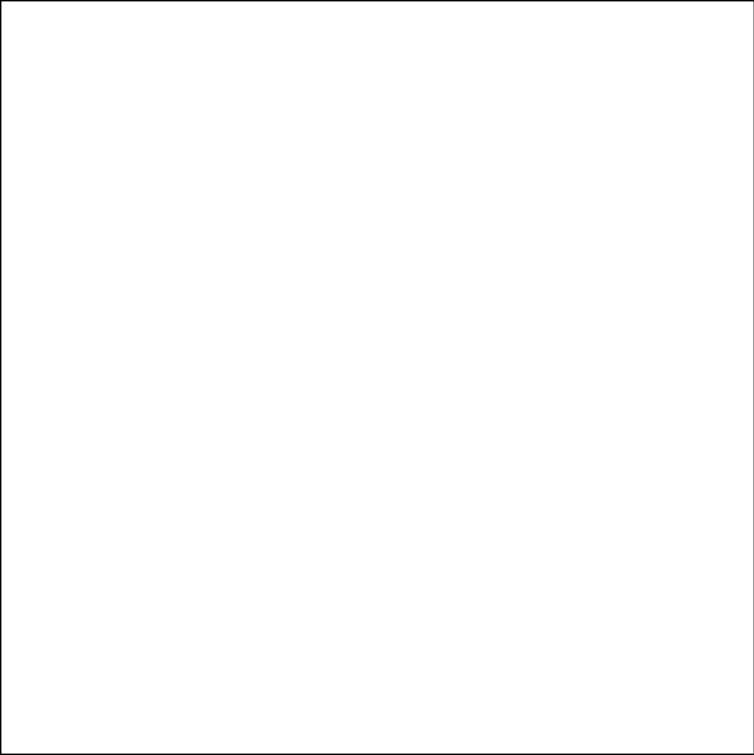

A zwise likupuliso mwapokisi i liñwi ka i liñwi. “Se ki siswaniso sa bondat’a ho inge ba ku sweli. Ne li wena mweli wa bona wa mushimani. Se ki siswaniso ha ne ni ku isize kubokukwa hao, ne ba tabile hahulu. Le kona liino la hao la pili leneli kulehile. U sa hupula mono kile wa lilela mi neninani kukusepisa kuli a mañata a ta mela. Ye ki pini ya kabisa yene bakile banifa bondat’aho inge lunani silimo si li siñwi kuzwa folu nyalanela.”

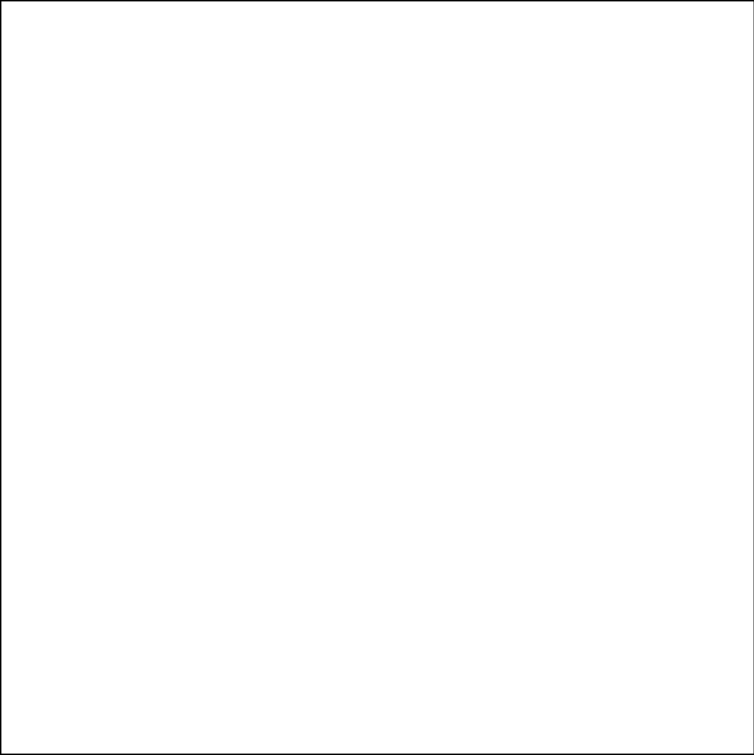

Ha na nze a sweli pokisi, Hilifa a kala kulila. Bom'ehe ba swalani ni kumuhohela kwatuko ni bona ni kubulela tapelo, "Muña Bupilo a ku sileleze ni kukubuluka kakozo." Neba nze ba mu swalelezi ha ba nze ba bulela. "Hilifa mwan'a ka wa mushimani. Wa ziba hande kuli ni kula hahulu, mi ha kuna kufita mazazi ni ta be ni izo ikopanya ni ndat'a ho. Ha ni lati kuli u ikutwe bumaswe. U hupule butuna bwa lilato la ka kuwena. U hupule lilato leo neba kulata kalona bondat'a ho."

Bom'a he ba zwelapili. "Malum'a ho ya li kwaOshakati u lu lumelanga masheleñi ha ku konahala kueza cwalo. U ni bulelezi kuli u ta ku babalela. Ni ambozi ni yena kaza taba ye. U ta yanga kwasikolo ni Kunuu mwan'a hae. Kunuu u inzi mwaSitopa sa bune inge wena. Ba ta ku babalela hande." "Ni tabela malume Kave ni ndatenengo Muzaa," ku bulela Hilifa. "Mi ni tabela maswe kubapala ni Kunuu. Kana ki kuli mu ta fola haiba kuli ba mi babalela?" "Baatili mwan'a ka. Ha ni na kufola. U sweli kunibabalela hande. Na ikumusa kuba ni mwana yo munde sina wena."

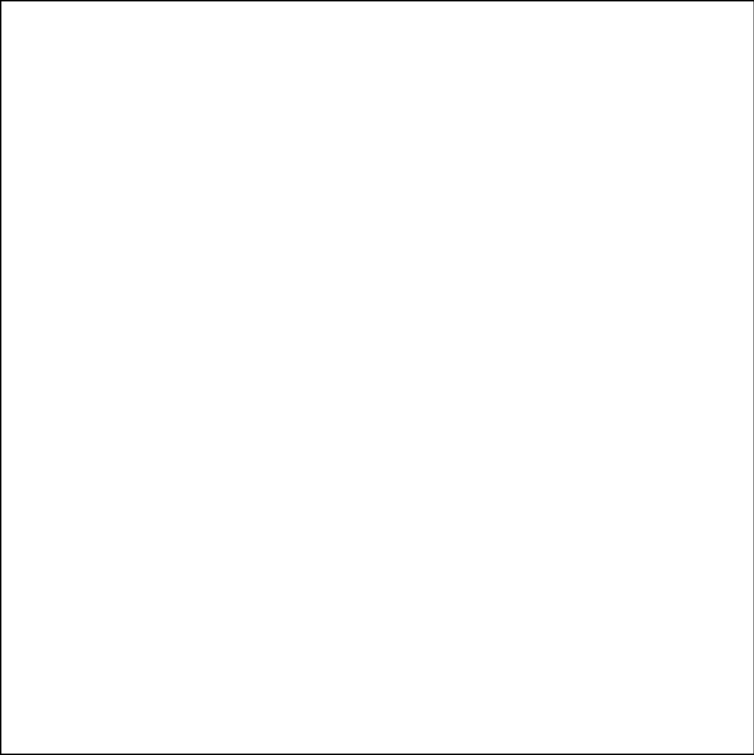

Lizazi le litatama kwasikolo Mufumahali Nelao a ba luta kaza HIV ni AIDS. Banana ne ba bonahala kusaba maswe. Ba utwile kaza butuku bofawayilesi, kono ha kuna ya na bulela kaza teñi kwahae. “Bu zwa ka kai?” ku buza Magano. “Lu bu fumana cwañi?” ku buza Hidipo. Mufumahali Nelao a talusa kuli HIV ki libizo la kakokwani. Mutu niha na ni kakokwani mwamali u sa bonahala kuba ya na ni makete asa kuli. “Lu bulela kuli ba na ni AIDS ha ba kala kukula.”

Mufumahali Nelao a talusa kalinzila zeñwi mo lu kona kuyambulela HIV. “Haiba mutu u na ni HIV kapa AIDS lu kona kuyambula kakokwani mwamali a bona. Lu si ke lwa lika ni kamuta kukopanela kabemba kapa sikwakuliso sa meeno. Haiba lu utwa kuli lizebe za luna li utwa butuku lu tameha kusebelisa tubemba ni lindonga ze bilisizwe.” “Haiba lu ikolofaza mi kuna ni mali lu tameha kukupa mutu yo muhulu kukenisa sitombo. Lu tameha kuapesa sitombo i li kusionileleza,” a ba bulelela.

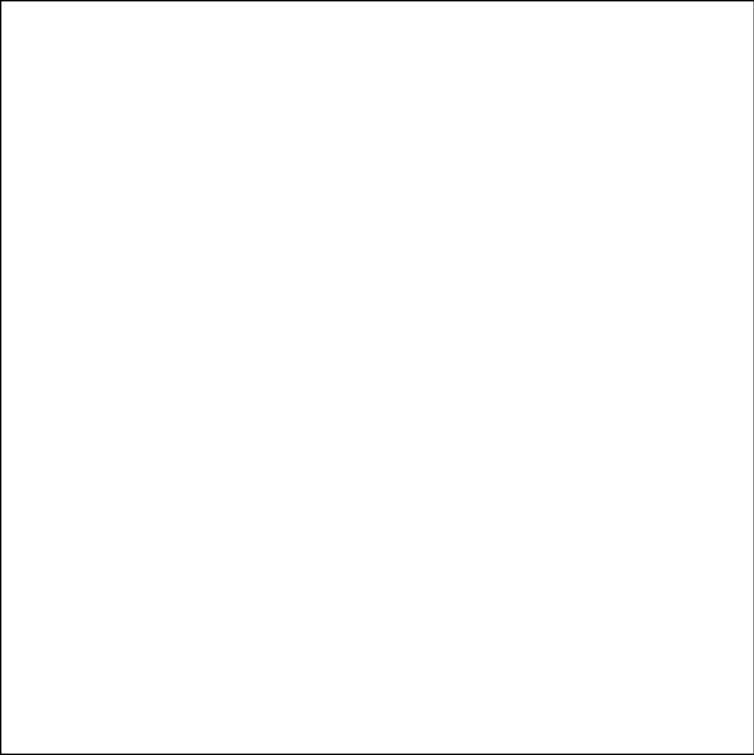
Kutuhafo a ba supeza cati. “A tatama kona manzila feela ao mu sa yambuli HIV kaona,” a ba bulelela. “Ha u na kufumana HIV kakusebelisa simbuzi, kapa kukopanela sitapelo. Kuswalana ni mutu mwambando, kapa kutubetana kapa mane kuswalana ni mutu yanani HIV kapa AIDS mwamazoho ha kuna kozi. Ha kuna kozi kukopanela likomoki kapa lipuleti ni mutu ya kula HIV kapa AIDS. Mi hape ha u koni kuyambula kakokwani kuzwelela kumutu ya hotola kapa kuitimuna. Kutuhafo hape ha mu koni kuyambula kakokwani kao kakulumiswa ki minañi kapa likokwani ze luma ze cwale ka linda kapa liñanya.”

“U kona kuezwa cwañi haiba u fumaneha kuba ni yona?”
ku buza Magano. “Ha kuna, u swanela kuipabalela ni
kuca lico ze makete. Talima cati ya luna ya lico,” a
bulela. “Ki mañi ya sa hupula kuli ki lico mañi zende
kuwena?” a buza.

Hilifa ha fitile kwahae na bulelezi bom'a he kaza na izo ituta kwasikolo lizazi leo. "Mufumahali Nelao ulu bulelezi kaza HIV ni AIDS ni kamo lu swanela kubabalelela mutu ya kula. Magano ni Hidipo bata ni tusa kwamisebezinyana yaka mi luta eza musebezi ya sikolo ya kuezeza kwahae hamoho," a bulelela m'a he.

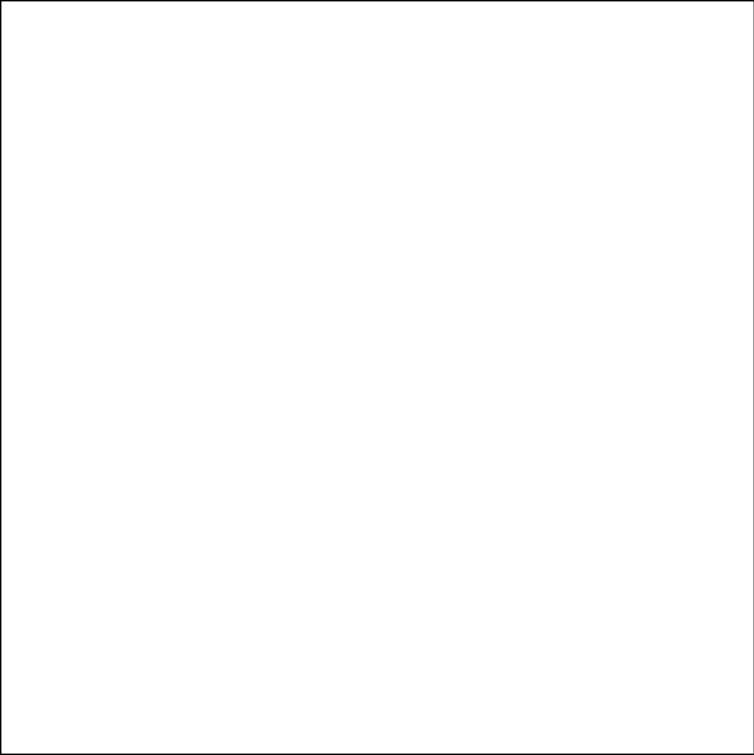
Manzibuana a lizazi leo Magano natile kuto tusa Hilifa kuyo ka mezi. Hidipo na mu tusize kuyo lwalela likota. Kutuhafoo se ba ina ni kusebeza musebezi wa bona wa sikolo wa kusebeleza kwahae mwatas'a muluti wa kota ya mulula.

Mufumahali Nelao ni yena na kile a bulelela ba bayahile kwatuko ni lapa la habo Hilifa kuli u sweli kukulisa bom'a he. Ne ba sepisize kuli ba kana bamu tusa. Zazi ni zazi busihu, alimuñwi kuba bayahile kwatuko ni bona na tisanga lico ze sa cisa kuli ba toca. Hañata Hilifa na ba fanga kwamuloho o zwa mwasimu ya miloho.

Lizazi la mafelelezo a temu Hilifa na tabile hahulu. Na matezi kwahae kuyo supeza bom'a he kakalata ka linepo za hae. A matela mwalapa a nze a biza "Ima, Ima. Amubone kalata ya linepo za ka. Ni fumani 'A', 'A', ni ma 'A' a mañata." Hilifa a fumana bom'ahe inge ba lobezi famumbeta. "Ima!" a biza. "Ima! Hamu zuhe!" Ne ba si ka zuha.

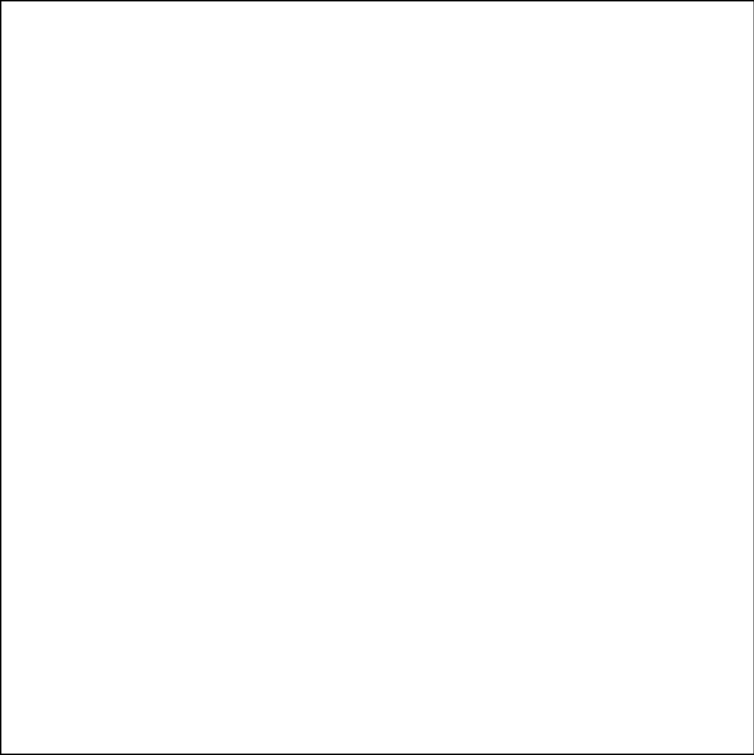
Hilifa a matela ku ba bayahile kwatuko ni bona.
“Boma. Boma. Ha ba koni kuzuha,” a lila. Babayahile
kwatuko ni bona ba liba kwandu ni Hilifa mi ba
fumana kuli Musali Muhulu Ndapanda mwabulobalo
bwa hae. “Ba timezi, Hilifa,” ba bulela kamaswabi.

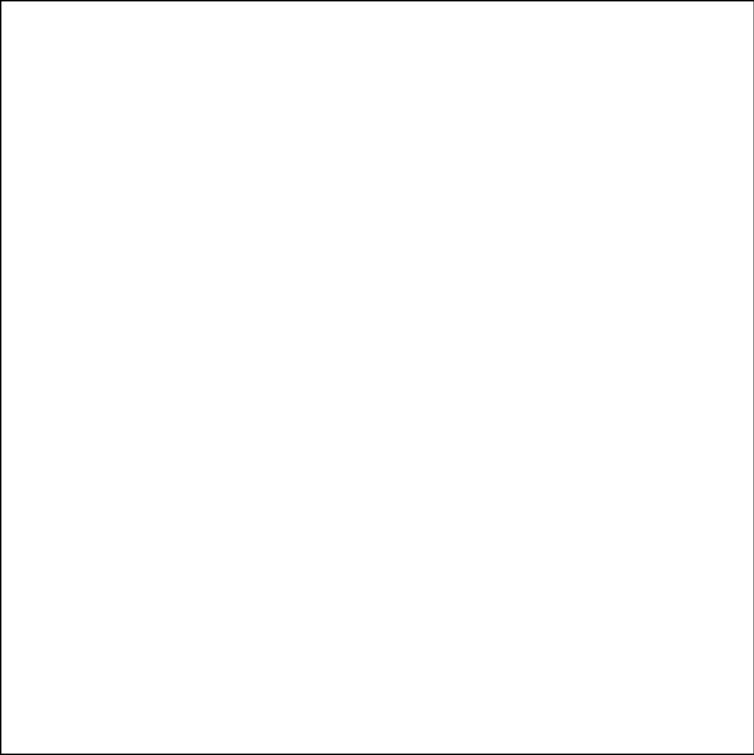
Kapili-pili mafuko a hasana a kuli Musali Muhulu
Meme Ndapanda u timezi. Ndu ya tala ba lubasi, ba
bayahile kwatuko ni bona ni balikani. Ba lapelela
bom'a he Hilifa ni kuopela lipina. Ba bulela kaza lika
kaufela zende zeneba ziba kaza hae.

Ndatenengo Muzaa a apehela bapoti kamukana.
Malume Kave a bulelela Hilifa kuli ba ta mu nga ni
kuya ni yena kwaOshakati kasamulaho a kepele.
Bokukwa hae ba mu taluseza makande a za bom'ahe
hane basali kasizana.

Kanako ya kepelo Hilifa nakile a liba fapaata
mwakeleke ni kutaluseza batu kaufela kaza bom'a he.
"Boma ne ba ni lata hakalo mi ne ba ni babalela
kaswanelo. Neba kile ba ni bulelela kuli ni itute katata i
li kuli ni te ni fumane musebezi wa ngana. Nika ituta
katata ni kusebeza katata ili kuli ba te ba ikumuse
bakeñisa ka."

Kasamulaho a kepelo Malume Kave ni Ndatenengo Muzaa ba tusa Hilifa kuputa lika za hae ni kumunga kuya kwaOshakati. “Kunuu u libelezi kuba ni mulikani yo munca,” ba mu bulelela. “Lu ta kubabalela inge mwan’a luna wa mushimani.” Hilifa a laeza ndu ya habo ni kukwela taxi ni bona.

Global Storybooks

globalstorybooks.net

Lindiyala nizona li bata lilato

Kandume Ruusa, Sennobia-Charon Katjiuongua, Eliaser Nghitewa

Jamanovandu Urike

